

ISBN: 978-99955-45-25-3
УДК: 338.124:329(497.6)

Датум пријема рада: 04.05.2017.
Датум прихватања рада: 07.05.2017.
Прегледни рад

KRIZA EKONOMSKE NAUKE, INTELEKTUALCI I POLITIKANSTVO U BOSNI I HERCEGOVINI

CRISIS OF ECONOMIC SCIENCE, INTELLECTUALS AND POLITICKING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Hamid Alibašić

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Brčko, BiH
dr_hamid_a@hotmail.com

Izet Ibreljić, profesor emeritus (u penziji)

Univerzitet u Tuzli, Ekonomski fakultet, Tuzla, BiH
ibreljic@yahoo.com

Elvis Alibašić

Student doktorskog studija (III ciklus)
Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Pale, RS, BiH
elvis_alibasic@hotmail.com

Abstrakt: *Autori se u ovom članku bave analizom krize naše ekonomske nauke, koja još uvijek nije u stanju da ponudi konkretna rješenja za prevazilaženje veoma teških privrednih problema, kao što su, na primjer, ogromna nezaposlenost, drastičan pad investicija, kako domaćih, tako i inostranih, bez čega nema nikakve mogućnosti oporavka našeg realnog sektora privrede itd. Posebno se u fokusu rada stavlja pojam „intelektualac“, pri čemu se on, s aspekta njihovih prijedloga, da pomognu društveno-ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine, po mišljenju autora, svrstavaju u različite grupacije raznolikog ranga. I, na kraju, kako to autori tvrde, politički sistem, odnosno politikanstvo u našoj zemlji uzrok je neefikasnosti, tromosti i komplikovanosti našeg društva, tako da iz tog razloga nema skoro nikakvog konsenzusa među političarima kada se razmatraju životna pitanja našeg privrednog i društvenog razvitka. I što je najgore za bosanskohercegovačko stanovništvo, ono je na ivici nestanka zbog konstantnog „odliva“ ljudi koji odlaze individualno, ali često i porodično, pri čemu je najviše mladih, koji traže egzistenciju u Evropi i svijetu. Izlaza iz takve situacije skoro da i nema, jer oni već odavno ne mogu da žive od svoga rada, pošto je naša privreda u veoma ozbiljnoj i dubokoj ekonomskoj krizi, za čije prevazilaženje ni ekonomska nauka ne nudi konkretno rješenje.*

Ključne riječi: *ekonomska nauka, kriza, visoko obrazovanje, intelektualci, politikanstvo*

Abstract: *In this paper, the authors deal with the analysis of the crisis of our economic science, which is still unable to offer concrete solutions to overcome very serious economic problems such as, for example, huge unemployment, drastic fall in investments, both domestic and foreign, Without which there is no possibility of recovery of our real sector of the economy etc. The focus of the work is in particular the term "intellectual", whereby, in the opinion of the authors, they classify them in different ways from the aspect of their proposals to help the socio-ecological development of Bosnia and Herzegovina by grouping of varying rank. And finally, as the authors argue, the political system or politicking, to be exact, in our country is the cause of the inefficiency, the illusion and the complexity of our society, so for that reason there is almost no consensus among politicians when considering the life issues of our economic and social development. And what is the worst for Bosnia and Herzegovina, its population is on the verge of disappearance due to a constant "outflow" primarily of younger people leaving the country individually but also with their families. The exit from such a situation is almost non-existent because these people can not live from their work for a long time, as our country is in a very serious and profound economic crisis, for which even economic science does not offer a concrete solution.*

Keywords: *economic science, crisis, higher education, intellectuals, politics*

UVOD

Danas je u našem društveno-ekonomskom razvoju očigledno prisutna kriza ekonomske nauke, koja još uvijek nije u stanju da ponudi adekvatna rješenja za prevazilaženje naših privrednih problema koji, naprosto, svakog dana sve više bujaju i de facto stvaraju veće siromaštvo u našoj zemlji. Doduše, nisu samo tranzicija i prethodni krvavi rat krivi za ovakvo nepovoljno privredno stanje u Bosni i Hercegovini, već je svemu ovome kumovao i ad hoc prelazak našeg društveno-ekonomskog sistema sa socijalističkog na kapitalistički sistem privređivanja. Međutim, nismo uspjeli u cijelosti ni sa socijalističkog produkcionog odnosa preći na kapitalistički, niti smo mogli tako jednostavno oformiti kapitalističke proizvodne snage našeg društva, pa se, stoga, danas još uvijek nalazimo između socijalizma i kapitalizma. I sve dok ovakav status bude u našem društveno-ekonomskom razvoju, nećemo moći unaprijediti privredni mehanizam koji bi trebao našu proizvodnju, raspodjelu, razmjenu i potrošnju uskladiti sa svjetskim uslovima privređivanja, koji su mnogo efikasniji i produktivniji nego što su naši u sadašnjem trenutku funkcionisanja privrede.

Kod nas se sve ovo odvija obratno. To se svakodnevno može čuti u priči i našeg stanovništva, koje konstatuje da smo živjeli bolje juče nego što živimo danas, a bolje danas nego sutra. Sve nam ovo pokazuje da je naša budućnost propulzivnijeg ekonomskog razvoja neizvjesna. U svim nepovoljnim društvenim i ekonomskim zbivanjima u Bosni i Hercegovini ključnu negativnu ulogu ima i politikanstvo koje nije još uvijek, izgleda, svjesno i ozbiljno shvatilo da ćemo svi nestati (izumrijeti)

ako se ne bude u skorije vrijeme efikasnim mjerama ekonomske politike unaprijedila proizvodnja koja je u svakom društvu, pa i u našem jedini garant opstanka života stanovništva koje je, između ostalog, i garant samoodržanja i države i njenih institucija. Zbog toga političari bi trebalo da se bave politikom, a ekonomisti ekonomijom i neka svako u svome domenu odgovara za svoj delokrug poslova koji treba da budu rezultat konsenzusa u našoj komplikovanoj praksi. Jedino, samo tako možemo unaprijediti naš odavno rigidni društveno-ekonomski razvoj, kojeg je uveliko zahvatilo kancerogeno oboljenje. Istina, za otklanjanje bolesnog tkiva našeg društveno-ekonomskog razvoja trebaće primjena dugotrajne i efikasne terapije. Pri svemu ovome, naši eminentni ekonomisti trebalo bi da se angažuju, u punom kapacitetu, u rješavanju naših privrednih problema. Prema našem mišljenju, ishod u njihovom radu, u smislu unapređenja funkcionisanja privrednog sistema, je više neizvjesan nego što je izvjestan. Uostalom, to nam pokazuje njihovo dosadašnje iskustvo u radu na unapređenju privrednog razvoja i samo deklarativnom sprovođenju brojnih reformi, koje nisu pokazale skoro nikakve rezultate, u smislu većeg zapošljavanja, privlačenja stranih investicija, povećanju zarada radnika, povećanja produktivnosti rada itd. Skoro sve napisane strategije, koje se tiču našeg privrednog razvoja, predstavljaju samo mrtvo slovo na papiru, iako su za njihovo pisanje, kako u Republici Srpskoj, tako i u F.BiH i Brčko distriktu), kao i na nivou BiH, potrošena pozamašna novčana sredstva koja su dobili njihovi autori.

1. KRIZA NAUKE I KRITIKA NAŠE EKOMSKE PRAKSE

U ambijentu dubokih ekonomskih i drugih problema koje danas preživljava bosanskohercegovačko društvo, te traganja za što hitnijim rješenjima ekonomskih teškoća (putem mjera ekonomske politike), naša ekonomska nauka nije u stanju da ponudi adekvatna rješenja za prevazilaženje aktuelne nimalo zavidne ekonomske situacije. Stoga se ona i sama nalazi u krizi. Ako pokušamo da utvrdimo gdje se mi danas zapravo nalazimo, onda nam je svima jasno da stojimo pred stvaranjem jednog novog sistema ekonomske teorije, koji bi bio u mogućnosti da odgovori na većinu problematičnih, prije svega, ekonomskih, svakodnevno postavljenih pitanja, kao što su, na primjer, povećanje zaposlenosti, investicija, obima proizvodnje, produktivnosti rada, životnog standarda stanovništva itd. Istina, postoje sve učestalije rasprave o našoj ekonomskoj nauci, u različitim prilikama koje se odvijaju, više ili manje, u zatvorenom krugu, ali bez izrazitijih korisnih posljedica, uprkos udjelu različitih mišljenja brojnih kompetentnih naših ekonomista u vezi načina prevazilaženja veoma duboke ekonomske krize. To je očigledan znak da nešto ostaje nedorečeno u ekonomskoj nauci, kako u pristupu tim raspravama, tako i u samim formulacijama zaključaka.

Prema tome, umjesto sve češćih monologa, neophodno je voditi dijalog, posebno između društveno-političkih tijela (u kojima se o ekonomskoj nauci govori uglavnom s akcentom na opštim sistemskim rješenjima, koja bi trebala da daju značajne rezultate, kako u sadašnjem, tako i u budućem društveno-ekonomskom razvoju bosanskohercegovačke privrede) i naših naučnih organizacija i udruženja u kojima bi se suštinska pažnja usmjeravala, uglavnom, na nedostatke postojeće prakse.

Smatramo da bi se izmjenjena mišljenja trebala zasnivati na snazi argumenata a ne autoriteta, što bi, dakako, trebalo biti imanentno svakoj raspravi, a ne samo naučno-ekonomskoj teorijskoj oblasti.

Pri svemu tome, treba imati u vidu da o nekim pitanjima postoji uglavnom skladno mišljenje, a neke činjenice su sadržane i u osnovnim dokumentima našeg društvenog uređenja. S tim u vezi, ovdje treba, prije svega, istaknuti jačanje uvjerenja o nauci kao proizvodnoj, a ne potrošnoj kategoriji djelatnosti, zatim njenu značajnu ulogu u razvoju društva kao i skladniji razvoj temeljnih nauka, uz permanentno intenziviranje naučnog pristupa svim ključnim društvenim i proizvodnim djelatnostima, pri čemu treba prvenstveno da se ostvari uzajamna odgovornost i pravedna raspodjela dohotka.

Sve te kao i druge slične idejne postavke trebalo bi da se prihvate od svih koji su dublje spoznali probleme nauke i njenog društvenog značenja, pri čemu je neophodno da se pronađe način pomoću kojeg bismo unaprijed koncipirane ideje u vezi unapređenja bosanskohercegovačkog privrednog razvoja uspješno primijenili u praksi.

Kod nas, u Bosni i Hercegovini, o ekonomskoj nauci se najčešće raspravlja eklektički, često bez dovoljne jasnoće formulacija koja je u svakom slučaju neophodna da bi se izbjegla zamjena opšteg i posebnog u ekonomskoj nauci, zatim naučnog i praktičnog, pa upotreba homonima umjesto jednoznačnih termina i sl. U vezi toga, postoje mnogi pokušaji da se teorijske rasprave vode prividno meritorno, ali bez naučne podloge, stečene sopstvenim djelovanjem u nauci ili u njenoj primjeni.

Za skladan razvoj nauke i njene primjene potrebna je funkcionalna organizaciona osnova. Očigledno je da s današnjom organizacijom mreže ustanova za naučnu (i naučno-nastavnu) djelatnost u Bosni i Hercegovini uglavnom niko, kome je stalo do napretka, nije u cijelosti zadovoljan. Univerziteta ima više nego što bi kadrovska osnova to dopuštala i realne potrebe nalagale. Njihovo osnivanje, kao i kasnije razvitak, bili su više posljedica nerealnih želja i nastojanja da se ostvare neke posebne ambicije (pojedinačne, grupne i regionalne), nego dugoročnih potreba i mogućnosti utvrđenih naučnom analizom. Nedostatak kompetentnih naučnih radnika, sklonih i sposobnih za obavljanje naučno-nastavnog rada, omogućio je pojedincima, koji nisu posjedovali naučna iskustva da prihvate tu dužnost, što je sigurno uticalo na snižavanje kriterijuma u istraživačkom radu i nastavi, premda se osjeća potreba poboljšanja kvaliteta radi selekcije najkreativnijih, sposobnih da ispune sve potrebne uslove, ne samo u svojoj zemlji, nego i da se uključe u međunarodnu razmjenu rada, bez čega nema razvoja savremene nauke.

Pored toga, unutar bosanskohercegovačkih univerziteta, zbog nedovoljne brige za cjelinu, došlo je do pretjerane diverzifikacije, formiranjem sve većeg broja fakulteta, a u njima odjela (odsjeka), zavoda, katedri i drugih organizacionih jedinica, uz odsustvo adekvatne komplementarnosti i organizacione povezanosti, ali sa dosta naglašenim nefleksibilnim i zamršenim hijerarhijskim odnosima. Zbog svega toga izostalo je brzo i efikasno adaptiranje promjenama koje su konstanta u savremenom razvoju svakog, pa i našeg društva. Nažalost, ni novi univerziteti, kako privatni, tako i državni (javni),

iako nesputani tradicijom, nisu u cijelosti iskoristili priliku da u postojećoj društvenoj klimi prilagode istraživače i nastavnike tekućoj praksi, što bi se više cijeno od usamljenih pokušaja da se ta praksa podigne na nivo koji bi omogućio permanentno prihvatanje i primjenu novih naučnih saznanja i na toj osnovi ustanovljenih praktičnih postupaka. Zbog toga je danas nemoguće izvršiti selekciju najboljih kadrova, te tako osposobiti istraživačke ekipe, koje bi svojim kvalitetom rada odgovarale zahtjevima dugoročnog i kontinuiranog djelovanja s porastom njihovih rezultata istraživanja u nauci i praksi. U današnjim uslovima napredak i dalje zavisi, prije svega, od snage veoma rijetko cijjenjenih pojedinaca i nemamo velike mogućnosti kvalitetnog osposobljavanja kolektiva i omogućavanja sigurnosti kontinuiteta u radu na nekom tematskom području u dugom roku. Dakle, nedostatak vlastitog znanja usmjerenog na ispitivanje mogućnosti sopstvenog razvoja predstavlja naš veliki razvojni problem. Nedovoljan razvoj sopstvene ekonomske naučne misli doveo je do politizacije ekonomije, koja je skoro u cjelini u rukama bosanskohercegovačkih političara, što predstavlja veliku opasnost za budućnost ekonomskog razvoja i opstanka naše zemlje. Problem je odnosa dugog i kratkog roka, odnosno ekonomske logike i samoodržanja ekonomije. Prema tome, suština ekonomije se nalazi u dugom roku, jer su za bilo koji značajniji projekat neophodne desetine godina.

2. INDOLENTNOST NAŠIH INTELEKTUALACA U PRONAŽENJU RJEŠENJA ZA UNAPREĐENJE DRUŠTVENO-EKONOMSKOG RAZVOJA

Što se tiče obrazovnog sistema u ekonomskoj sferi u našoj zemlji, on se nalazi u velikoj кризи. Kod nas već dugo traje inflacija zvanja, a ne znanja. Poznati američki novinar i dobitnik Pulicerove nagrade Kris Hedžiz (Chris Hedges) za novinarstvo, o situaciji u Americi je rekao: „Živimo u državi u kojoj ljekari uništavaju zdravlje, advokati uništavaju pravosuđe, profesori uništavaju edukaciju, Vlada uništava slobode, mediji uništavaju informacije, religije uništavaju moral, a banke uništavaju ekonomiju“. Šta bismo onda mi trebali da kažemo o situaciji u Bosni i Hercegovini, kada je to rečeno za ekonomski jaku i razvijenu Ameriku? Kakva je, u skladu s tim, situacija kod nas? Sigurno je mnogo gora, sa malo drugačijim akterima koji kreiraju društveno-ekonomsku nestabilnost naše zemlje.

Stoga, možemo postaviti pitanje: Ko danas čini intelektualni potencijal Bosne i Hercegovine? Na prvi pogled se ne može jednostavno odgovoriti na to pitanje, ali se veoma brzo može uočiti da je rasprava o intelektualcima i njihovoj ulozi u bosanskohercegovačkom društvu danas dobrim dijelom deplasirana, imajući u vidu činjenicu da su to prema mišljenju R. Dahrendorfu „ljudi čiji je poziv kritičko praćenje događaja“ odnosno, ljudi koji djeluju „riječima i preko riječi“. Naime, intelektualna atmosfera u Bosni i Hercegovini je dosta sužena, s obzirom da u njoj djeluje veoma mali broj ljudi koji se u ovom smislu jasno određuju prema važnim pitanjima u društvu. Dominiraju ljudi kojima je intelektualni život alibi za ulaganje nekom projektovanom zapadnjaštvu i interesno povlađivanje domaćoj političkoj eliti.

Ono što je sigurno jeste činjenica da je u ovom geoprostoru, kao uostalom, i u mnogim drugim dijelovima svijeta, intelektualna i naučna elita izolovana i bez ikakve mogućnosti da utiče na društvena zbivanja i pomogne u formulisanju efikasnih javnih politika. Dva su bitna osnovna uzroka svemu tome. Prije svega, na bosanskohercegovačkoj političkoj sceni preovlađuju prevaziđeni politički koncepti i obrasci ponašanja koje mnogi intelektualci ne mogu prihvatiti. Naime, politička elita već dugo vremena manipuliše „biračkom mašinom“ i čuva svoje pozicije, preferirajući sopstveni politički pogled na svijet, često donoseći ključne odluke za zemlju na bazi interesnih procjena, bez ikakvog utemeljenja u realnim podacima. Čim se dođe na vlast, uspostavlja se kontrola na medijskoj sceni, bez mogućnosti prihvata kritičkog dijaloga, a uloga javnosti kao jednog od korektiva u sistemu kontrole i podjele vlasti se potpuno minimizira. Odbijaju se prepoznati razmjere i intenzitet određenih problema, kao i nemoć da se oni riješe, pa se skreće pažnja na drugorazredne teme, najčešće nacionalnog (uz pojednostavljenu utilitarističku interpretaciju nacije) ili pak religijskog karaktera (uz politizaciju religije). Umjesto ranijeg „poštenog intelektualca“ (mada je po svojoj definiciji inteligencija uvijek „nepoštena“ za vladajuću političku elitu) u modi su, dakle, „intelektualci“ koji često naciju i religiju interpretiraju u skladu sa svojim ciljevima.

S druge strane, u današnjoj Bosni i Hercegovini evidentna je kriza nezavisnih i odgovornih intelektualaca koji trebaju odgovoriti na najbitnija pitanja savremenog društva, ne stvarajući prostor za kreativnu autonomnu intelektualnu aktivnost. Stoga se danas u mnogim vitalnim pitanjima za zemlju ne vodi prava debata, te je izostao i širi intelektualni angažman u aktivnom oblikovanju i usmjeravanju cjelokupnog društvenog života. Upravo iz tih razloga je današnja Bosna i Hercegovina ostala bez ključnog odgovora i na pitanja iz šireg domena tekuće političke i ekonomske krize u zemlji. Sučeljenih i konciznih intelektualnih stavova prema ovom pitanju, kao i mnogim drugim brojnim pitanjima nema mnogo. Dominiraju paušalne ocjene ovog fenomena i prizemne rasprave stranačkih intelektualaca koji protežiraju unaprijed prepoznatljive i programirane stavove, površnost i banalnost te isprazna politizacija koja primarno obilježava današnje vrijeme.

Veći dio bosanskohercegovačke intelektualne elite je, uz razne varijacije, proevropski orijentisan, a evropeizacija, prema njihovom mišljenju, ne bi trebala niukom slučaju da isključuje poštovanje tradicionalnih vrijednosti, a pogotovo nacionalnih interesa, što je veoma bitno s obzirom da dobar dio ovih ljudi pati od umišljene ideje i istorijskoj misiji vlastite nacije i nacionalnog romantizma, te je udaljen od stvarnih potreba naroda i nema realan pogled na svijet. Često ovi ljudi ne znaju ni kuda idu, niti koji su im ciljevi i umjesto da projektuju budućnost, oni su još uvijek u prošlosti. Problem nedostatka konsenzusa oko krucijalnih pitanja o usmjerenju države je još od Dejtona kontinuirano aktuelan. Usljed toga, bez obzira na njen intelektualni kapacitet, bosanskohercegovačka intelektualna elita je uglavnom danas nosilac rezignacije i apatije, umjesto da je kreator društveno-ekonomskog razvoja. Pod firmom društvene kritike konstantno se odvija manje ili više medijalizirana politička borba u kojoj se koriste pretežno stare ideološke matrice.

Svoje mjesto bosanskohercegovačka inteligencija je našla, uglavnom u blizini vlasti. Konsenzus političke i intelektualne elite se relativno lako ostvaruje. Interesi su obostrani. Vladajućem establišmentu je potrebna, radi ideološkog i političkog pokrića, potrošna intelektualna roba (s obzirom da nije prihvatljivo vladati isključivo grubom silom), pa političku retoriku treba „pokriti“ za određeno vrijeme intelektualnim radom i angažmanom, a društvene tokove će svakako usmjeravati političari u svom ličnom interesu. S obzirom da se radi o relativno zaostalijem društvu, politička elita teži ovdje više nego drugdje, da intelektualno umijeće i angažman što prije funkcionalizuje, a zatim da ga zloupotrijebi i vulgarizuje. Intelektualac u tom slučaju, radi namiještanja u nekoj novoj političkoj konstelaciji skreće sa tokova intelektualne i moralne borbe, najčešće koriguje, odnosno prilagođava sopstveni pogled na svijet, shodno novim okolnostima i naravno kompromituje svoje teorijsko i praktično uvjerenje. Uostalom, zadatak intelektualca, posebno danas nimalo nije lak, naročito kada je pojedinac suočen sa dilemom: Istina ili karijera. Ukoliko prevlada tu kušnju i očuva svoj dignitet, kao i kritički odnos prema sistemu i vlastitom političkom aktivitetu i on, naravno, po logici stvari ostaje da bude intelektualac. Mnoge od njih karakteriše intelektualno ulizištvo i vazalstvo prema svakoj vlasti koje je motivisano različitim interesima, od egzistencijalnih, pa sve do onih luksuznih. Dobar dio bosanskohercegovačke intelektualne elite se, stoga, danas interesno locira iz praktičnih, a ne političkih razloga u pojedine političke stranke radi realizacije nekih svojih ciljeva, (kao što su, na primjer, zapošljavanje, održavanje djelatnosti od koje živi itd.) i ne učestvuju u kreiranju stranačke politike jer ih to posebno ne interesuje. Najčešće se ovdje radi o prosječno sposobnim, ali veoma poslušnim ljudima.

U ovom vremenu na političkoj i intelektuanoj sceni u Bosni i Hercegovini su često kvaziintelektualci, ljudi slabog karaktera, nestabilnih uvjerenja i sistema vrijednosti koji često dolaze sa margina bosanskohercegovačkog društvenog života, te kao „prodavci magle“, prikrivaju nedostatak talenta i nerijetko su „preletači“ u politici i nauci zavisno od određujućih materijalnih interesa. Na ovakvoj intelektualnoj sceni su danas sve više i pseudointelektualci „intelektualni najamni radnici“ čiji je primarni zadatak ideološko pokriće pojedinih političkih opcija i formiranje javnog mnjenja koje odgovara toj opciji. Pseudointelektualac se, kako navodi Golubović, Z., „služi propagandom u ime jedne istine, dok se u prirodi intelektualaca podrazumijeva da koristi dijalog da bi razmotrio sve raspoložive mogućnosti i na taj način došao do istine koju ne shvata kao apsolutno i konačno otkrovenje, već dopušta mogućnost njene korekcije“. Odavno je opšteprihvaćeno mišljenje da intelektualac treba da ne prestaje govoriti ono što misli i nikada ne misli drugačije od onog što govori. Istinski intelektualac, stoga, derealizuje realnost, s obzirom da svaku stvarnost tretira kao promjenljivu, maksimalno koristeći znanje dok „intelektualni mediokriteti“ praktikuju samo instrumentalnu upotrebu znanja, ako naravno njime raspolažu.

Sposobnost istinoljubivosti i pravednosti nije, prema mnogima, nešto što će se primarno steći obrazovanjem, već prije svega odgojem. Pravilno odgojenom čovjeku je po prirodi stvari svojstveno razlikovanje dobra od zla i pravde od nepravde, kao i nikakvo dodatno znanje ne može mu škoditi, odnosno pokvariti ga i obratno. „Ako se

ti doista razumiješ u to šta je korisno, a šta štetno, onda bez opasnosti možeš kupovati nauku (znanje) i u protagore i u bilo koga drugog“, još je davno govorio Sokrat Hipokratu. U svim situacijama istinski intelektualac ne bi trebao doći u dilemu između onog što bi trebao raditi u skladu sa svojom ljudskom i naučnom savješću i onoga što mu nameće tekuća politika. Ukoliko pak nesvjesno, usljed nedostatka pravih informacija postupi suprotno, on će se opet vratiti na pravu stranu i izaći iz okvira dnevopolitičkih usmjerenja. Ovakve situacije su moguće jer u realnom društvenom kontekstu ne postoji mogućnost odvajanja nauke i struke od politike, niti racionalizacije politike, a okupacija medijskog prostora, te pojava „zagađivača“ duhovnog i informativnog prostora nerijetko je prisutna pogotovo u nerazvijenijim sredinama, kao što je bosanskohercegovačka u kojoj danas vlada prava razorna konfuzija u političkoj i intelektualnoj sferi. U takvoj društvenoj klimi nema mjesta za smislene i racionalno koncipirane rasprave.

3. ANATOMIJA DANAŠNJEG DRUŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Danas je društvo u Bosni i Hercegovini uglavnom zatvoreno u tipični autarhični i plitki politički pragmatizam sa tendencijom političkog pada u prošlost. U tom kontekstu, za ovakvo društvo potpuno je validno nekadašnje Huserlovo pitanje: „Možemo li se pomiriti s tim, možemo li živjeti u ovom svijetu čije historijsko događanje nije ništa drugo do neprekidan splet iluzornih poleta i gorkih razočaranja“. To je pitanje na koje danas u Bosni i Hercegovini nema realnog odgovora. U takvoj konstelaciji intelektualci rijetko iznose nikad usaglašeni stav o bilo kojem pitanju egzistencijalnog značaja za bosanskohercegovačko društvo. Postojeće naučne institucije u našoj zemlji, najčešće kontinuirano zastupaju određenu partikularnu poziciju koju odobrava samo jedan dio društva i, naravno, ne utiču na kreiranje državne politike, već služe za političku promociju određenih stranačkih dužnosnika. One su pro forme da država ili njene konstitutivne nacije imaju neku nauku, nemaju dovoljno sredstava ni za neophodne programe i projekte (koje odobravaju političari), opterećene su frakcijskim problemima i inflacijom naučnih radnika, te naravno nemaju mogućnosti da izgrade jedan racionalan pogled na cjelinu društva i njegove komponente, kao i da se uhvate u koštac sa zahtjevima modernog vremena (društva).

Zbog svega navedenog, bosanskohercegovački intelektualac u postojećem političkom „pejzažu“ improviziraju od države, u kome attribute predstavljaju jedino centralna banka Bosne i Hercegovine i djelimično Elektroprenos Bosne i Hercegovine, ne smije ući u savez sa nemoralnom politikom, nego mora poštovati svoju savjest i istinu. Činjenica je (kako to poodavno utvrdi J. Benda), „Da je istina velika prepreka onima koji se žele nametnuti kao drukčiji od svih; istina, čim je prihvate osuđuje na osjećaj univerzalnosti“. S druge strane, opet, treba istaći da je moral inkompatibilan sa važećom politikom, te stoga neaktivni intelektualci i „ćutolozi“, koji „obrađuju samo svoj mali vrt“, kao i oni koji, na primjer, politički pristrasno interpretiraju istoriju, zalažući se za nacionalni partikularizam, te oni koji se ne angažuju u odbrani istinskih moralnih normi ne zaslužuju tretman intelektualaca.

Od Sokrata do E. Saida, pogotovo u političkoj i intelektualnoj istoriji druge polovine dvadesetog vijeka, lik intelektualca nezamisliv je bez kritičkog stava spram dominantnih društvenih praksi. U novijim vremenima „velika izdaja“ intelektualaca se događa kada oni iznevjere univerzalne ideje, vjerovanja i vrijednosti u korist posebnih ideologija, normi i interesa. Stoga J. Benda zaključuje: „Moderni intelektualci nisu ismijali samo univerzalni moral nego i univerzalnu istinu, pri čemu su od silne želje da služe političkim strastima pokazali doista pravu genijalnost“. Nastupila je, dakle, kriza nezavisnog, odgovornog i promišljenog intelektualca čiji angažman nije upitan u procesu rješavanja ključnih problema savremenog društva. Dominantna površnost, banalnost, isprazna politizacija i nerijetko intelektualna nedozrelost, uz kolonijalnu arogantnost, najvećim dijelom obilježavaju intelektualnu scenu, odnosno kulturološku, političku i intelektualnu kartu zapadnog svijeta u vremenu u kojem živimo. Situacija nije mnogo bolja ni u drugim dijelovima svijeta.

Pitanje „izdaje“ poziva intelektualca nije, dakle, prisutno samo u Bosni i Hercegovini. Pojava „političkih suncokreta“ i prebjega iz jednog u drugi intelektualni sklop, te na napuštanje dosadašnjih ključnih uvjerenja usljed promjene političkog i ideološkog konteksta, kao i političke konjunktore je veoma teška pojava i u drugim zemljama. U našoj zemlji je, ipak, situacija donekle specifična. Ovdje nije neophodna posebna politička vidovitost da bi se pročitao politički trenutak i prepoznali istorijski ritmovi koji se često ponavljaju. Pored obaveze da se bave vizijom i protežiraju svoj svijet u budućnosti, ovdašnji intelektualci su često u obavezi da razmišljaju kako spriječiti pojavu goreg svijeta. Naime, postojeća „politička klasa“, uglavnom sastavljena od bivših intelektualaca, a sudeći prema uobičajenom „jurišu“ neaktiviranih intelektualaca za kandidovanje na političke funkcije u pojedinim izborima, situacija se vjerovatno neće bitnije promijeniti. Za očekivati je, stoga, da će relacije političke i intelektualne elite ostati iste, a novi intelektualni „najamni radnici“ preuzimaće svoj unaprijed definisan zadatak za što će, naravno, dobiti (kao i njihovi prethodnici) adekvatno materijalno pokriće. Istorija čovječanstva od antike do danas pokazuje da nema racionalnog razvoja bilo kojeg društva bez širokog konsenzusa između intelektualne i političke elite. Preduslov za to je, naravno, obostrana volja da se gleda odgovornije u budućnost. Iz tog razloga je za prosperitet Bosne i Hercegovine neophodno, između ostalog, i izrastanje njene intelektualne zajednice u stabilnog društvenog subjekta, autonomnog u odnosu na političku sferu, pri čemu bi intelektualci pomagali političarima u svim oblastima u izgradnji boljeg bosanskohercegovačkog društva. Činjenica je da mi još uvijek danas nemamo jasno definisanu formu proizvodnog odnosa. Zbog toga se često u našoj naučnoj javnosti može čuti pitanje: Da li naša privreda funkcioniše u kapitalističkim uslovima privređivanja ili se još uvijek nalazi u obrisima socijalizma? Pravilno je odgovoriti da se ona odvija u mješovitom privrednom sistemu, koji sadrži i kapitalističke i socijalističke elemente proizvodnje. U stvari, naš današnji ekonomski sistem je tranzicioni, koji još uvijek nije uspio dinamizirati našu proizvodnju i ukupni društveno-ekonomski razvoj. Stoga je neophodno što prije uspostaviti takve uslove privređivanja u kojima bi se vršilo snaženje ekonomije u smislu unošenja svih tekovina podsticanja razvoja proizvodnih snaga rada, i to kako metodom povećanja

ekonomske efikasnosti postojećih organizacija, tako i stvaranjem uslova za osnivanje novih, koje će ići putem primjene modernije i efikasnije tehnike i metoda organizovanja ukupne djelatnosti. Nažalost, svi parametri, kojima se mjeri i iskazuje razvoj ekonomije u postratnom periodu iskazuju uglavnom stagniranje i opadanje naše ukupne privredne aktivnosti, što je veoma zabrinjavajuće, jer stalno se gomilaju dugovi, povećava se broj nezaposlenih, opada životni standard, rastu cijene itd. Prema tome, u našoj zemlji nema samoodržive ekonomije i skoro svi naši makroekonomski agrergrati su nam iz godine u godinu sve više negativniji. Naša zemlja je već odavno uspravana i jedino je siguran ustaljeni neaktivizam većine stanovništva, a posebno mladih osoba koje u njoj nemaju nikakvu životnu perspektivu. Zbog toga ih je oko sto hiljada potražilo spas u inostranstvu, i tamo su dobri stručnjaci, a kod nas nisu bili, prema mišljenju naših političara, sposobni za rad. Žalosno da žalosnije ne može biti. Ali i to je Bosna i Hercegovina koja je već ušla u istoriju po svojim doista brojnim paranojama. Zbog svega toga, pri kreiranju adekvatnih antikriznih rješenja, političke i ekonomske odluke treba da budu usaglašene, jer, u protivnom, ako to nisu, dolazi do višestrukih posljedica, i to, prije svega, nastaju razarajući ekonomski pa i politički potresi, slabijeg ili jačeg intenziteta, što, na kraju, pogađa nedužno stanovništvo, koje je već odavno trebalo da živi od svoga rada. Prema tome, neophodno je što prije sinhronizovati ekonomske i političke napore, kako bismo mogli maksimalno iskoristiti sve naše raspoložive razvojne potencijale. Isto tako je potrebno brzo, ali i efikasno realizovati sve već proklamovane reforme koje se tiču unapređenja našeg cjelokupnog društveno-ekonomskog razvoja, a posebno privrednog sistema, i svih ekonomskih politika od kojih, uglavnom, zavisi njegovo kvalitetno funkcionisanje. Treba konstatovati da naša sadašnja de facto privredna, niti politička situacija nije primjerena zahtjevima današnjeg vremena. Takođe neophodno je reći, s tim u vezi, da je politička elita u Bosni i Hercegovini već odavno, preko noći, proizvela „svoje“ ekonomiste, koji u svakom smislu riječi predstavljaju „najamne intelektualne kadrove“ koji ne misle sopstvenom glavom, već rade sve po nalogu svojih partija, što vodi našu zemlju u još veći ambis. Naravno da ima intelektualaca koji su veoma rijetki i nezavisni su, a ekonomisti su, koji veoma dobro poznaju ekonomiju i njenu primjenu na praktičnom terenu, ali, na žalost, naši političari ne obraćaju skoro nikakvu pažnju na njih i na njihove prijedloge za izlazak Bosne i Hercegovine iz duboke ekonomske i političke krize. U isto vrijeme postoje na bosanskohercegovačkoj sceni i tzv. ekonomisti-konformisti koji su, na svu našu nesreću, nerijetko i saučesnici u tajkunizaciji ukupnog ekonomskog života u našoj zemlji. Oni su, posebno danas, postali dominantni u Bosni i Hercegovini. Zbog pozicije na kojoj se nalaze, kao i materijalnog stanja koje posjeduju, oni podržavaju status quo i uglavnom su za koncept neoliberalne ideologije, i to, prije svega, ne samo po ubjeđenju, nego i po partijskom zadatku. A kako i ne bi bili na toj liniji, kada im sve to obezbjeđuje luksuzan i siguran veoma lagodan život. Upravo zbog toga su danas u našoj zemlji vanstranački akademski ekonomisti i veoma uspješni preduzetnici, skoro u cijelosti marginalizovani u našem ukupnom privrednom i društvenom životu. Prema tome, naše politikanstvo (političari svih profila) nisu, u najširem smislu riječi, ozbiljno zainteresovani za promptno rješenje ekonomske krize i za unapređenje našeg ukupnog društveno-ekonomskog razvoja. Oni rado samo

sараđuju sa MMF-om i Svjetskom bankom, kao i sa mnogim drugim међународним финансијским организацијama, jer zahvaljujući njima, tako i финансијски opstaju u svojim udobnim foteljama. Postoje i ekonomisti koji sve kritikuju, a ne predlažu nikakva rješenja za prevazilaženje postojećih problema u našoj zemlji. Moramo konstatovati da takvi ljudi nikada nisu bili u praksi i nemaju nikakva praktična iskustva, pa se zbog toga tako i ponašaju na javnoj sceni. A što se tiče naših mladih ekonomista, oni danas nisu dominantni u našoj naučnoj javnosti. Oni odlaze u inostranstvo i tamo se uglavnom dobro snalaze. Konačno, naše akademije nauka i umjetnosti razmatraju na svojim naučnim konferencijama ekonomsko stanje u našoj zemlji, ali sva njihova predložena rješenja za unapređenje bosanskohercegovačkog privrednog razvoja završe u fijoci, jer političari za sve to nemaju potrebnog sluha.

ZAKLJUČAK

Na osnovu svega prethodno rečenog, možemo zaključiti sljedeće:

- prvo, da bi se omogućio efikasniji društveno-ekonomski razvoj u Bosni i Hercegovini, naše ekonomske i privredne zajednice moraju što prije da shvate da je neophodna njihova saradnja u vezi kreiranja privrednog razvoja, donošenja svih ekonomskih odluka koje bi trebale njihovom primjenom da što prije ožive privrednu aktivnost.
- drugo, potrebne su nam što brže i učinkovitije reforme u svim segmentima našeg privrednog i društvenog života, koje će omogućiti svojim djelovanjem stvaranje novih vrijednosti, uz veće produktivno zapošljavanje, privlačenje domaćih i stranih investicija, povećanje stope ekonomskog rasta, pa onda i stope ekonomskog razvoja, pri čemu naše institucije sistema moraju biti u službi kreativne, ozbiljne i odgovorne kompletne operacionalizacije unaprijed definisanih ciljeva našeg društveno-ekonomskog razvoja.
- treće, moramo u dogledno vrijeme poboljšati i naš cjelokupni sistem obrazovanja i jednom shvatiti da je transfer znanja i preduzetništva imperativ kako bi se prevazišla kriza i da bi se riješili brojni problemi, koji iz dana u dan postaju sve složeniji. Drugim riječima, neophodna nam je permanentna kapitalizacija znanja, bez kojeg nema privrednog niti bilo kakvog razvitka ni u jednoj zemlji pa ni u našoj. Ali, pri svemu tome, moramo imati politički konsenzus u determinisanju osnovnih ciljeva našeg kratkoročnog, srednjeročnog i dugoročnog ekonomskog razvoja. Jedino ćemo tako moći smanjiti daljnje zaduživanje, jer ćemo se okrenuti vlastitim resursima, radu i proizvodnji, što predstavlja jedini put razvoja i izlaska iz sadašnjeg veoma velikog siromaštva našeg stanovništva.

LITERATURA

- [1] Ekonomija i politika (red. Ivan Maksimović), SANU, Beograd, 1985.
- [2] Miomir Jakšić, Aleksandra Praščević, Istorija ekonomije, Ekonomski fakultet u Beogradu, Centar za izdavačku delatnost, 2004.
- [3] Pejić, L., Etika i ekonomija u razvoju ekonomske misli, Marksistička misao br. 4, 1977.
- [4] Smith, A., Bogatstvo naroda, Knj. I, gl. I, Beograd, 1971.